

Arş. Gr. Dr. Serap Sarıtaş Oran

16.12.2016

serapsaritas@gmail.com

BES: EMEKLIYİ DEĞİL FİNANSI BES'LEMEK

Tanımı ve SGK emeklilik sisteminden farkı:

Bireysel emeklilik sistemi (BES) biriktirme esasına dayalı bir emeklilik modelidir. Bu modelde kişisel tasarruf hesaplarında biriktirilen katkı payları sermaye piyasalarında değerlendirilerek finansal getirileri emeklilik gelirlerini belirlemektedir. SGK kapsamındaki emeklilik sistemi ise dağıtım yöntemi ile finanse edilmektedir. Diğer bir deyişle şimdi yatırılan emeklilik sosyal güvenlik primleri şu an emeklilik maaşı alanlara aktarılırken, hâlihazırda çalışanlar ise ileride emekli olduklarında gelecek çalışanların emeklilik gelirlerini finanse etmelerini beklemektedirler. Bu bakımdan BES ile SGK arasındaki en temel fark BES'in finansal bir emeklilik sistemi olmasıdır.

Emeklilik fonları nasıl çalışır?

Emeklilik fonları emeklilik şirketleri kapsamında kurulan ve profesyonel portföy yöneticileri tarafından idare edilen yatırım fonlarıdır. Bir bireysel emeklilik şirketi ile anlaşıldığında katımcı emeklilik fonundan pay almaktadır. Bu fonlar çeşitli yatırım araçlarına yönlendirilip bunlardan finansal getiri elde edildikçe fonun değeri artmakta bu da pay sahibinin emekli olduğu zaman elde edeceği emeklilik gelirini belirlemektedir. Değişik fon tipleri arasından getiri ve risk tercihinine göre seçim yapılabilir ve bu seçim emeklilik şirketi ile görüşülerek değiştirilebilir.

Zorunlu BES kimleri kapsamaktadır?

TC vatandaşı olup 2017 yılı itibariyle 45 yaşını doldurmamış tüm işçi ve memurlar BES'e otomatik olarak işverenler tarafından kaydedilecektir. Özel sektörde hangi firmaların bu kapsama alınacağı Bakanlar Kurulu kararına bırakılmış olup, önceki pilot çalışmalarda 49 çalışandan fazla çalışanın bulunduğu işyerlerinin kapsam dahiline alınması gibi bir planın olduğunu hatırlamakta fayda var.

BES'e zorunlu katılım durumunda olacaklar:

Öncelikle çalışana herhangi bir bilgilendirme yapılmayacaktır. İşveren çalışan maaşlarının yatırıldığı gün çalışanın brüt kazancının (sosyal ödenekler ve ikramiye dahil olmak üzere) %3'ünü anlaştığı emeklilik şirketine çalışan adına yatıracaktır. Çalışanın ilk 2 ay içerisinde cayma hakkı bulunmaktadır. Bu önemli bir nokta zira toplumda iki ay dolduktan sonra caymanın mümkün olacağına dair bir yanlış anlama mevcut. Oysa tam tersine çalışanlar eğer sistemden çıkmak istiyorlarsa kesinti yapılır yapılmaz sistemden cayma haklarını kullandıklarına dair dilekçe ile işverene başvurmalıdırlar. Böyle bir durumda tüm kesintiler 10 gün içerisinde çalışanın hesabına yatırılacaktır.

Eğitim Sen İzmir 3 No'lu
Üniversiteler ve KYK Şubesi

www.egitimsenizmir3.org E-posta: izmir3@egitimsen.org.tr Telefon: 0-232-4252670

Sistemden çıkmaya karar verilirse dikkat edilmesi gerekenler nelerdir?

Zorunlu BES yasanına göre emeklilik şirketleri fonları özellikle ilk iki ay zarar etmeyeceği garanti yatırım araçlarına yönlendirmek durumundadır. Dolayısıyla sistemden ayrılma durumunda iadesi yapılan miktarın kesinti miktarından daha küçük olmaması elzemdir. Öte yandan Türkiye emeklilik şirketlerinin fon yönetim giderleri için yaptığı kesintiler dünya ortalamasının oldukça üstündedir. Bu bakımdan fon zarar etmese dahi ettiği karın fon işletim giderleri için yapılacak kesintiden küçük olma ihtimali mevcuttur. Bu nedenle eğer sistemden çıkılacaksa acele davranmakta ve cayma hakkı dilekçesinin erkenden işverene teslim edilmesinde fayda olacaktır. Herhangi bir kayıp durumunda hukuki mücadelenin sendika ve meslek örgütleri aracılığıyla yürütülmesi seçenekler dâhilinde olabilir. Zira burada çalışanın her lira kaybı finansal aktörlerin karı anlamına gelmektedir.

Sistemde kalırsa dikkat edilmesi gerekenler nelerdir?

Her ne kadar otomatik katılım hem memur hem de özel sektör çalışanları için aynı anda getirilmiş olsa da aslında bu iki farklı çalışan grup için farklı anlamlar içermektedir. Bu sistem orta ve yüksek gelir kazananlar için ek bir emeklilik gelirdir. Dolayısıyla memurlar sistemde kaldıkları takdirde gerçekten cüzi de olsa ek bir gelire sahip olacaklardır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta eğer memurların hali hazırda bir BES hesabi var ise bu hesapları birleştirememeleridir. Yani ya iki hesapla emekli olacaklardır ya da gönüllü olarak açtıkları hesabi kapatıp devlet tarafından zorunlu olarak açtırılan hesapla devam edeceklerdir. Öte yandan özel sektör çalışanları birden fazla işveren ile çalışıyorlarsa birden fazla BES hesabi açılacaktır ve her hesaptan %3 katkı payı kesilecektir (bu arada katkı payı miktarı ileride bakanlar kurulu kararınca değiştirilebilir). İş değiştirmeleri durumunda her gittikleri şirkette BES hesabi değiştirme durumunda kalabilirler. Konuya dair düzenlemeye göre eğer yeni başladıkları firmada BES yoksa (örneğin çalışan sayısı belirtilen limitin altındaysa) önceden açılan hesaba kendi adlarına katkıda bulunacaklardır. Fakat yeni şirkette baksa bir emeklilik firmasıyla anlaşmalı BES hesabi açıldığı durumda bir önceki hesabındaki kazanımları birikim transferi ya da plan değişikliği yoluyla taşıyacaktır. Daha da önemlisi bütün bu hesaplamalar tüm işverenlerin BES katkı paylarını yatıracakları varsayımı üzerine kuruludur. Oysa SGK primlerinin bile düzensiz yatırıldığı ülkemiz koşullarında bu düzenlemenin nasıl sağlıklı yürüyeceği endişe konusudur.

BES'in riskleri nelerdir?

BES resmi kaynaklarca da itiraf edildiği üzere getirisi diğer yatırım araçlarına göre oldukça geride kalan bir sistemdir. Her ne kadar getiri oranları yıldan yıla değişse de BES getirisinin görece dalgalı piyasaların olduğu Türkiye şartlarında altın veya dövizde dayalı yatırımlara kıyasla daha düşük kaldığı önemli bir gerçektir. Dahası BES gibi finansal piyasalara bağlı sistemlerde emekli olduğunuz zamanki koşullar gerçek gelirinizi belirleyecek, o zamana kadar getirilerdeki dalgalanmalar fiktif diğer bir deyişle gerçek değere doğrudan bağlı olmayan varsayımsal getiriler olarak kalacaktır. Dolayısıyla eğer bir finansal krizden sonra, örneğin 2008 krizi gibi bir süreçte, emekli olursanız, emeklilik fonunuzun değer kaybı emeklilik gelirinizde ciddi bir düşüş meydana getirebilir. Yani BES gibi sistemlerde emeklilik geliri ciddi bir finansal risk taşımaktadır ve bu riskten yalnızca birey, yani katılımcı çalışan, sorumludur. Değer kaybı konusunda emeklilik şirketinden herhangi bir talepte bulunulamaz.

Eğitim Sen İzmir 3 No'lu
Üniversiteler ve KYK Şubesi

BES'in potansiyel getirileri:

BES %25'lik devlet katkısıyla bazı kesimlere cazip gelmektedir. Örneğin ayda 4000 TL katkı payı ödeyen birisi 1000TL gibi ciddi bir getiriye hak kazanmış kabul edilmektedir. Bu nedenle özellikle yurtdışında yasayan TC vatandaşları bu sisteme yüksek miktarlarda katkı payı ödeyerek yüksek gelir elde etmeyi ummaktadırlar. Bu durum zaten geliri yüksek olan kimselere devlet eliyle sübvansiyon verilmesi ve gelir dağılımını bozacak bir tevsik olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir. Bununla birlikte yine akılda tutulmalıdır ki bahsi geçen %25'lik devlet katkısı da tıpkı ilk girişteki 1000TL vaadi gibi varsayımsaldır. Bu miktarları çalışan sistemde en az 10 yıl kaldıktan ve 56 yaşını doldurduktan sonra emekli oluncaya kadar elde edememektedir, zira bu katkılar 'devlet katkı hesaplarında değerlendirilmektedir.

Devlet katkı fonları:

Devlet katkı fonları genellikle devlet tahvillerine yatırım yapmakta ve çalışan eğer hak kazanma için gerekli şartları yerine getirmeden sistemden çıkmışsa onun adına biriken tutarı hazineye gelir olarak kaydetmektedir. Diğer bir deyişle devlet parayı bir cebinden alıp öteki cebine koymaktadır. Daha dikkate değer nokta ise devletin bu süreçte kendini finanse etmesi ve bunu sermaye piyasası aktivitesi yoluyla gerçekleştirmiş olmasıdır. Yani devlet bir finansal aktör haline gelmektedir.

Faizsiz emeklilik mi karmaşık finansal yöntem mi?

Dini kaygılar sebebiyle faiz geliri elde etmek istemeyen dini katılımcılar için faizsiz emeklilik fonları kurulmuştur. Her emeklilik şirketinin çeşitli miktarda sukuk (İslami finans)'a dayalı ürünler ve altın vb gibi araçlarla çeşitlendirdiği portfolyoları mevcuttur. Bu kapsamda 'alternatif devlet katkı fonları' da faizsiz emeklilik geliri tercih edenler için önerilmiştir. Burada ilginç olan nokta bu fonların daha çok 'kira sertifikası' denilen ve sekuritizasyon tekniğine dayalı yatırım araçlarını içermesidir. Bu teknik 2008 krizinde rol oynayan karmaşık finansal türev yönteminin faizsiz bir kopyasıdır. Yani devlet İslami değerleri savunan emeklilik geliri sunmak iddiasıyla kurduğu devlet katkısı yatırım fonları ile Türkiye'de benzeri görülmemiş derecede karmaşık ve spekülatif finansal yöntemlere onculuk etmektedir.

Genel Değerlendirme:

BES Türkiye gibi çok değişken politik ve ekonomik koşullara sahip ülkelerde uzun vadede tatmin edici bir ek emeklilik geliri ihtiva etmesi zor görünen bir sistemdir. Bu sistemin diğer bir yönü ise sosyal güvenlik kapsamında emeklilik hakkına ve gelir düzeyine getirilen kısıtlamaları meşrulaştırmak amacıyla kullanılmasıdır. Diğer bir deyişle ilerleyen zamanlarda gittikçe zorlaşacak SGK emekliliği ve düşen emekli maaşları karşısında muhalefet eden çalışanlara BES yöntemiyle kayıplarını karşılamaları salık verilecektir. Oysa bu iki sistem birbirinin ikamesi olmamalı ve bunun böyle sunulmasına çalışan örgütlerinin karşı çıkması gerekmektedir. Dahası, emekliliği finansal piyasalar aracılığıyla sağlayan sistemler emekliliği hak'tan finansal yatırım'a dönüştürmektedir. Bu da sınıfsal hak arama mücadelelerinin zeminini ortadan kaldırmakta, emekli olmayı kişisel bir risk olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla, yaşam seviyesini sürdürmek için gerekli emeklilik gelinine sahip olmama çalışanın kendi finansal başarısızlıklarının sonucu olarak tanımlanmaktadır.

Eğitim Sen İzmir 3 No'lu
Üniversiteler ve KYK Şubesi

Son olarak su belirtilmelidir ki BES gibi sistemlerin tahribatı uzun yıllar sonra ortaya çıkmaktadır. Örneğin Sili’de bu yıl yapılan büyük gösterilerde 1981 yılında, Türkiye’de benzer bir şekilde bir darbe döneminde, gerçekleştirilen emeklilik sisteminin özelleştirilmesi ve BES gibi fonlama esasına dayalı finansal bir emeklilik sistemine geçilmesinin sonuçları protesto edilmiştir. Bu geçişten tam 35 yıl sonra Sili dünyanın kendi küçük ekonomisine nazaran en gelişmiş finansal piyasalara sahip ülkelerinden biri haline gelmişken, finansal emeklilik sisteminin insanları ne kadar tatmin ettiği aşağıdaki fotoğraftan görülebilir:

Eğitim Sen İzmir 3 No’lu
Üniversiteler ve KYK Şubesi

www.egitimsenizmir3.org E-posta: izmir3@egitimsen.org.tr Telefon: 0-232-4252670